

GJALLARHORNET

Utges av Svenska Arkeologiska Samfundet

Årgång 23. Nr. 2. 2003

Paneldebatt om Statens Historiska Museums och andra museers roll och framtid

Tid: Måndag den 12 maj 2003 kl. 16-18.30. Plats: AUDITORIUM på Statens Historiska Museum

Arrangerat av Svenska Arkeologiska Samfundet Gruppen "Arkeologi, etik och samhälle"

1. Mötet öppnas av Svenska Arkeologiska Samfundets ordförande.
2. Nils Ringstedt (styrelseledamot i Samfundet) sammanfattar kort pressdebatten om de arkeologiska museernas roll och framtid.
3. Paneldebatt med deltagare (ca 5 min. inlägg):
Mats Burström, professor i arkeologi, Södertörns högskola
Birgit Arrhenius, prof. emeritus
Kristian Berg, överintendent, museichef, SHM
Ulf-Erik Hagberg, f.d. chef på SHM
Susanne Thedéen, doktorand i arkeologi, Stockholms universitet
Maria Perstedt, utställningschef, SHM

Moderator i diskussionen: Nils Ringstedt

4. Öppen diskussion
5. Sammanfattning av diskussionen - Bozena Werbart (styrelseledamot i Samfundet).
6. Avslutande ord av Samfundets ordförande

Välkomna!!!
Fritt deltagande!!

Historik om Svenska Fornminnesföreningen

Hur föreningen bildades

På det första skandinaviska konstnärsmötet i Göteborg sommaren 1869 nämndes frågan om att bilda "en svensk förening för efterforskande, bevarande och offentliggörande af forntidsminnesmärken". Samma år – den 11 november – möttes sex konstnärer och tre andra personer. De diskuterade hur en sådan förening kunde stiftas. Drivande kraft var enligt Birger Nerman Nils Månsson Mandelgren "en man mindre märklig som konstnär än som konst- och kulturhistorisk forskare, samlare och framför allt organisatör"¹. Vidare deltog i mötet professorerna Märten Winge och August Malmström. Båda var berömda för sina verk med fornordiska motiv. De tre icke-konstnärerna var fil.dr August Sohlman, skandinavist och redaktör för Aftonbladet och tidigare lärare i konsthistoria vid Akademien för de fria konsterna, fil.dr Gunnar Hyltén-Cavallius – tidigare bl.a. chef för Kungl. Teatern och diplomat och som enligt Nerman "hade grundlagt den svenska folkminnesforskningen" samt slutligen lantmätaren och ingenjören P.E. Bergstrand.

Ett möte med kända kulturpersonligheter ägde rum den 29 november 1969. Då beslöts att bilda Svenska Fornminnesföreningen. Det definitiva grundandet skedde först 28 februari 1870. Stiftelsemötet hölls i Stockholms Börshus. Stadgar antogs. Föreningens ändamål angavs att "efterforska, undersöka och bekantgöra svenska minnesmärken och muntliga öfverlemningar från äldre tider, hvilka äro af intresse i etnologiskt, kulturhistoriskt och konstnärligt hänseende". Årligen skulle ett möte hållas i någon del av Sverige. I februari skulle ett årsmöte hållas i Stockholm.

Ingen företrädare för de kulturföreträdande myndigheterna inbjöds att delta i föreningens stiftande! Under de första åren hölls sommarmöten, varje gång tre dagar, i Växjö, Örebro och i Visby. Diskussioner, föredrag och besök på kulturinstitutioner liksom utfärder och en rad festligheter präglade mötena. Den praktiska kulturminnesvården diskuterades särskilt mycket. Bl.a. diskuterades förhållandet mellan provinsföreningar och mellan dessa och den nybildade Fornminnesföreningen. Ett särskilt brännbart diskussionsämne var vilka föremål som skulle förbehållas Statens Historiska Museum och vad som skulle lämnas till museer ute i landsorten eller få stanna i kyrkorna.

Föreningen och fornfynden

År 1867 tillkom en ny fornminneslag. Statens Historiska Museums företrädesrätt till fynd i den hade inskränkts. Allmänt ansågs dock att detta museum alljämt gynnades. Hårda angrepp gjordes på museet, riksantikvarierna och Akademien. Försvaret för museet sköttes på ett mycket bra sätt av dåvarande amanuensen vid Historiska museet, fil. dr Oscar Montelius (sedermera riksantikvarie). Montelius invaldes i april 1870 i Svenska Fornminnesföreningen.

Föreningen begärde att fornminneslagen skulle revideras. Det resulterade i att riksdagen 1873 på grundval av en proposition upphävde hembudsplikten till staten av föremål av brons! Ett annat tidigt diskussionsämne var förfarandet vid fältundersökningar, t.ex. i fråga om dialekter, folklore osv. Vetenskapliga diskussioner däremot var mer sällsynta i föreningen. Sommarmötena var ”verkliga evenemang för de orter, dit de förledes, och omfattades av dessas ledande personligheter och allmänheten med levande intresse”.

Montelius-epoken

År 1874 blev Montelius sekreterare. Han behöll den posten i 34 år fram till 1908. Då övertog han ordförandeskapet och innehade det till sin bortgång i november 1921. Montelius var den dominerande gestalten i föreningen under dessa ca 47 ½ år! Den vetenskapliga sidan kom att överväga inklusive populärvetenskaplig verksamhet. Motsättningarna till kulturmyndigheterna upphörde. Riksantikvarien Bror Emil Hildebrand valdes redan 1875 till föreningens hedersledamot. Föreningen avstod också från att vara den sammanhållande länken mellan de olika provinsföreningarna.

Skrifter

Svenska Fornminnesföreningen började 1870 utge en årsskrift, Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift – en utgivning som pågick till 1906. Då startades Vitterhetsakademiens tidskrift Fornvännen. Föreningens tidskrift hann dock bli ett av de främsta organen inom den nordiska kulturforskningen. Montelius redigerade den och lämnade också fler bidrag än någon annan. Han uppträdde även oftast som talare på mötena (ca 75 föredrag och demonstrationer åren 1875-1921).

Fornminnesföreningen fick emellertid rätt att för sina medlemmar inköpa Fornvännen till halvt pris, 2:50 kr per årgång istället för 5:-. Fornvännen blev därigenom föreningens nya forum. Här publicerades styrelseberättelser och andra meddelanden.

Föreningen har också utgivit några skrifter – år 1931 *Jorden ger*, tillägnad landshövdingen Nils Edén som var en skicklig och värtalig ordförande – samt 1932 *Arkeologiska Studier*, tillägnad dåvarande kronprinsen Gustaf Adolf, som för övrigt gärna besökte föreningens möten. Redan 1923 utgav föreningen publikationen *Hävd och Hembygd* – Svenska Fornminnesföreningens årsskrift. Ett andra nummer trycktes 1927. Det blev också den sista årsskriften.

Diskussioner om att ge ut en tidskrift har senare ägt rum men planerna skrinlades, då riksantikvarien Sigurd Curman 1942 erbjöd föreningen att tillsammans med Vitterhetsakademien stå som utgivare av Fornvännen (ett samarbete som upphörde 1965).

Fornminnesföreningen och Svenska Arkeologiska Samfundet

Fornminnesföreningen har haft programsamverkan med Svenska Arkeologiska Samfundet. I Samfundets nyhetsbrev Gjallarhornet skickades under ett antal år bl.a. kallelser till föreningens arrangemang och utlysning av dess stipendier. Diskussioner har även utan framgång förts om att slå samman Fornminnesföreningen och Arkeologiska Samfundet. Under senare år har liknande diskussioner förts med Historiska Museets Vänner, vilket resulterat i viss programsamverkan.

Medalj och fonder

År 1947 beslöt föreningen instifta en *medalj* till Montelius ära och med hans bild att ”utdelas för framstående insatser på föreningens intresseområden, främst arkeologisk forskning, men även den yttre kulturminnsvården och museiväsendet”. Medaljen har utdelats till flera förtjänta forskare bl.a. 1962 till Kung Gustav VI Adolf. År 2002 fick Brita Malmer och Märta Strömberg medaljen och 2003 tilldelades Åke Hyenstrand, Ragnhild Boström och Marian Ullén Monteliusmedaljen.

Över tiden har Fornminnesföreningen fått ett antal fonder att förvalta! Genom fonderna stödjer Svenska Fornminnesföreningen forskning inom arkeologi och medeltidens konsthistoria med en rad utmärkelser, priser och stipendier. År 2003 fick 13 stipendiater bidrag ur fonderna, vartill kom det s.k. Hildebrandspriset.

År 1934 bildades på en donation Hildebrandsfonden till minnet av riksantikvarierna Bror Emil Hildebrand och Hans Hildebrand (den förres son). Hildebrandspriset utdelas årligen. Priset har de senaste åren varit 40 000 kronor, som delats ut till en välförtjänt forskare eller delats på två. Dessutom utdelas också stipendier till forskare. Såväl fond som stipendier avser forskning inom bl.a. arkeologi och konsthistoria. År 2002 delade Noel Broadbent och Ingmar Jansson på priset. År 2003 tilldelades konsthistorikern Inger Estham hela priset.

Aron Anderssons Minnesfond tillkom 1984 genom en insamling för att hylla minnet av professor Aron Andersson, som vid sin bortgång samma år var Fornminnesföreningens ordförande. Stipendierna ur denna fond avser forskning i medeltidens konst- och kulturhistoria. Birger Nermans Minnesfond instiftades 1985 för att hylla minnet av professor Birger Nerman, som åren 1939-1969 var Svenska Fornminnesföreningens ordförande. Stipendierna avser arkeologisk forskning. Inga Sernings Minnesfond tillkom 1987 med ändamål att utdela stipendier ”som stöd för arkeometallurgisk forskning”. Det finns också en Sten Karlings Föreläsningssfond, som tillkom 1988 med syfte att ”befrämja Svenska Fornminnesföreningens verksamhet, främst genom att ekonomiskt möjliggöra inbjudan av goda föreläsare från in- och utland inom föreningens intresseområden”.

Föreningen idag

Vad gör då Svenska Fornminnesföreningen idag? Av föreningen senaste stadgar, antagna vid årsmöte den 19 mars 1998, framgår att föreningen ”har till ändamål att väcka och främja intresset för äldre tiders kultur, i främsta rummet den svenska kulturen och med huvudvikten lagd på forntid och medeltid. Föreningen har vidare att i enlighet med särskilda bestämmelser utdela priser och medaljer för förtjänstfull verksamhet inom föreningens intresseområde samt stipendier från föreningens fonder”.

Föreningen har varje år ett intressant program för sina medlemmar. De får föreläsningar av experter på forntid och medeltid inom och utom Sverige. Vidare får de specialvisningar av aktuella utställningar på museer och andra kulturinstitutioner. Resor och utflykter arrangeras under sakkunnig ledning till arkeologiskt, konsthistoriskt och kulturhistoriskt intressanta platser inom och utom Sverige. Dessutom har medlemmarna fritt tillträde till Historiska museets rika arkeologiska och medeltida samlingar och till samtliga tillfälliga utställningar. Ett ytterligare plus är att medlemmarna får 10 procent rabatt i museibutiken. Fornminnesföreningen är öppen för alla som har intresse av att delta och som är intresserade av vår forntid. Medlemskapet kostar 150 kronor per år. Ordförande är professor Jan Svanberg.

Det är viktigt att föreningen får möjlighet att fortsätta sin angelägna uppgift att främja intresset för äldre tiders kultur och stödja angelägen forskning inom de arkeologiska och konstvetenskapliga ämnena!

Fotnot: ¹ Mandelgren född 1813 var bondson, målare och tecknare samt intresserade sig för forskning inom konst- och kulturhistoria. Han tog initiativ till att bilda vad som senare blev Svenska Slöjdföreningen och deltog även i bildandet av Konstnärsgillet. I Sverige företog han resor och dokumenterade den svenska allmogekulturen.

Källor

Lamm, J. P., 1987. Svenska Fornminnesföreningen och Fornvännen. *Fornvännen 1987/2-3*.

Nerman, B., 1944. Oscar Montelius och Svenska Fornminnesföreningen – några anteckningar. *Fornvännen 1944/1*.

- 1970 a. *Svenska Fornminnesföreningen. En skildring av de första åren. Till Föreningens 100-årsjubileum*. Lund.
- 1970 b. Birger Nermans anförande på jubileums-mötet 1970. *Svenska Fornminnesföreningens handlingar i Antikvariskt Topografiskt Arkiv*.

Svenska Fornminnesföreningens handlingar i Antikvariskt Topografiskt Arkiv.

Nils Ringstedt, 1:e vice ordförande Svenska Fornminnesföreningen
Författarvägen 5, 167 71 Bromma
e-post; nils.ringstedt@sis.se

Samfundets styrelse 2003

Jarl Nordbladh (ordf.)

Ordinarie ledamöter

Gunnel Ekroth
Lars Ersgård
Marie Holmström
Anders Kaliff
Nils Ringstedt
Bent Syse
Susanne Thedéen
Bozena Werbart
Agneta Åkerlund
Inger Österholm

Suppleanter

Carolina Andersson
Margareta Bergvall
Kerstin Cassel
Magnus Elfwendahl
Gunhild Eriksdotter
Lars Lundqvist
Gullög Nordquist
Sabine Sten
Stig Welinder

Gjallarhornet i ny dräkt

Vi prövar i detta nummer att ändra formatet av Gjallarhornet. Vi är ute efter att sänka portokostnaderna för Gjallarhornet och minska ner arbetsinsatsen med att redigera, kopiera och häfta samman pappersvarianten. Allt med förhoppning om att du fortfarande finner Gjallarhornet läsbar!

Med hälsningar från redaktionen.